

Բանալի բառեր՝ Ֆինանսական ցիկլի ինդիկատոր, հակացիկլիկ կապիտալ բուֆեր, կանխատեսում, Չեխիայի Ազգային բանկ:

ՀՏԴ 336

ՀՀ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ՍԹՐԵՍ ՑՈՒՑԱՆԻՇԻ ՀԱՇՎԱՐԿԸ

Ատենախոսության թեմա՝
Տնտեսության իրական հատվածի վրա ֆինանսական համակարգի կայունության ազդեցության հիմնախնդիրները

Անահիտ Բեճեճյան
ԵՊՀ տնտեսագիտության ֆակուլտետի մաթ. մոդելավորման ամբիոնի ասպիրանտ

Գիտական ղեկավար՝
Ռուբեն ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ
Տնտեսագիտության դոկտոր

Համակարգային ռիսկերի գնահատման և չափման անհրաժեշտությունը ֆինանսական համակարգում առավել կարևորվեց վերջին ճգնաժամից հետո: Սկզբնապես փորձեր էին կատարվում վերջինս չափել բիևար փոփոխականներով՝ հիմնականում բանկային կամ արտարժույթային սեգմենտների ներառմամբ, որոշելով՝ արդյոք տեղի է ունեցել ճգնաժամ, թե ոչ:

Ֆինանսական կայունության (կամ սթրեսի) ինդիկատորների հաշվարկման եղանակներից է ստանդարտ պորտֆելի տեսության օգտագործմամբ տնտեսության տարբեր սեգմենտները բնութագրող ցուցանիշների ագրեգացումը: Այսպիսի փորձ է կատարվել ԵԿԲ, ինչպես նաև Հունաստանի, Ջամայկայի, Չեխիայի բանկերի կողմից: Հոդվածում առավել մանրամասնությամբ ներկայացված է Չեխիայի բանկի օրինակը¹, այնուհետև փորձ է կատարվել այդ օրինակը կիրառել ՀՀ համար:

Այստեղ ֆինանսական ցիկլը հիմնականում բնութագրվում է որպես թաքնված գործընթաց, որը հնարավոր չէ գնահատել մեկ փոփոխականի օգնությամբ: Ինդիկատորը իրենից ներկայացնում է վաղ ահազանգման մի մեխանիզմ, որը արտահայտում է նաև սպառնացող ռիսկի նյութականացումը:

Ինդիկատորը հաշվարկվում է մի քանի ցուցանիշների ագրեգացման միջոցով, որոնք բնութագրում են ռիսկերի ազդեցությանը ենթակա տնտեսության հնարավորինս լայն հատվածը՝ վարկերի առաջարկ և պահանջարկ, պարտքի կայունություն, ընդհանուր ֆինանսական շուկայում տիրող իրավիճակ:

Չեխիայի ֆինանսական ցիկլի ինդիկատորը արտահայտում է ստորև նշված ցուցանիշների հիմնական միտումները՝ ոչ ֆինանսական կազմակերպություններին տրված վարկեր, անշարժ գույքի գներ, Տնային տնտեսությունների պարտք/ համախառն տնտեսական եկամուտ, ոչ ֆինանսական կազմակերպությունների պարտք/ համախառն գործառնական եկամուտ, Սպրեդ (տնային տնտեսություններին տրված նոր վարկերի տոկոսադրույք-Յամս. prior), Սպրեդ (ոչ ֆինանսական կազմակերպություններին տրված նոր վարկերի տոկոսադրույք - Յամս. prior), PXS50 բորսայական ինդեքս, Ճշգրտված ընթացիկ հաշվի դեֆիցիտ/ՄԱԸ:

Նախապես ընտրված ցուցանիշները տրանսֆորմացվում են՝ ստանալով արժեքներ (0,1) միջակայքից² օգտագործելով կուտակային բաշխման ֆունկցիան, ըստ որի ժամանակային շարքի ամենափոքր արժեքով ցուցանիշը համարվում է շարքի ամենաստորին, իսկ ամենամեծ արժեք ունեցողը՝ վերին կետ: Արդյունքում ստացվում են հոմոգեն և համեմատելի փոփոխականներ:

Նախնական ցուցանիշների ազդեցությունը ագրեգացված ինդիկատորի վրա արտահայտվում է այն կշիռներով, որոնք ստանում են նախնական ցուցանիշները: Միասնական ինդիկատորի ստացման համար օգտագործվող ագրեգացման եղանակը ներառում է տվյալների՝ ժամանակի մեջ փոփոխվող փոխադարձ կոռելյացիաների գործակիցները: Վերջնական ինդիկատորը ստանում է առավել բարձր արժեք, եթե վերջինիս մեջ ներառված ցուցանիշների միջև առկա է ավելի մեծ կոռելյացիոն կապ:

Կոռելյացիայի գործակիցները հաշվարկվում են հաջորդաբար՝ օգտագործելով ցուցային կշռված սահող միջինների եղանակը (EWMA)³ որտեղ հարթեցնող գործոնը՝ $\lambda=0.94$: Եթե կովարիացիան σ_{ij} և դիսպերսիաները σ_i^2 (or σ_j^2) հայտնի են ժամանակի $t-1$ պահին, ապա կոռելյացիայի գործակիցը՝ $\rho_{t,ij}$ ռեկուրսիվ կերպով կարող է հաշվարկվել հետևյալ բանաձևի օգնությամբ՝

$$\sigma_{t,ij} = \lambda \sigma_{t-1,ij} + (1 - \lambda) \tilde{\sigma}_{t,i} \tilde{\sigma}_{t,j}$$

$$\sigma_{t,i}^2 = \lambda \sigma_{t-1,i}^2 + (1 - \lambda) \tilde{\sigma}_{t,i}^2$$

$$\rho_{t,ij} = \sigma_{t,ij} / (\sigma_{t,i} \sigma_{t,j})$$

¹ Miroslav Plašil, Jakub Seidler, Petr Hlaváč, Tomáš Konečný “An Indicator Of The Financial Cycle In The Czech Economy”, 2014

² Daniel Holló, Manfred Kremer, Marco Lo Duca “CISS – A Portfolio-Theoretic Framework for the Construction of Composite Financial Stress Indices”, 2012

Որտեղ՝

$$\tilde{s}_{i,t} = (s_{i,t} - 0.5)$$

անհատական ցուցանիշի արժեքներն են հանած տեսական մեդիանա:
 Ինդեքսի ստացման վերջնական փուլը ազդեցազուտն է, որը կատարվում է հետևյալ բանաձևի միջոցով՝
 $IFC_t = (w \circ s_t) C_t (w \circ s_t)$,

Որտեղ՝

$w = (w_1, w_2, \dots, w_9)$ անհատական ցուցանիշների կշիռների վեկտորն է,

$s_t = (s_{1,t}, s_{2,t}, \dots, s_{9,t})$ անհատական ցուցանիշների վեկտորն է,

C_t -ն խաչաձև կոռելյացիաների՝ $\rho_{i,j}$ մատրիցն է, որը բնութագրում է t ժամանակահատվածում i և j փոփոխականների միջև կոռելյացիոն կապի ուժգնությունը,

$$C_t = \begin{pmatrix} 1 & \rho_{12,t} & \rho_{13,t} & \rho_{14,t} & \rho_{15,t} \\ \rho_{12,t} & 1 & \rho_{23,t} & \rho_{24,t} & \rho_{25,t} \\ \rho_{13,t} & \rho_{23,t} & 1 & \rho_{34,t} & \rho_{35,t} \\ \rho_{14,t} & \rho_{24,t} & \rho_{34,t} & 1 & \rho_{45,t} \\ \rho_{15,t} & \rho_{25,t} & \rho_{35,t} & \rho_{45,t} & 1 \end{pmatrix}$$

Արդյունքում ստացվում է (0,1) միջակայքում գտնվող վերջնական ինդիկատորը: Որքան վերջինիս արժեքը բարձր է, այնքան ավելի բարձր է շուկայի մասնակիցներին առաջվող ֆինանսական ռիսկը:

Վերը ներկայացված մեթոդաբանության կիրառումը ՀՀ տեսանկյունից կարևորվում է նրանով, որ ինդեքսի կառուցումը հնարավորություն կտա՝

- Հաշվի առնել ինդեքսի մեջ մտնող փոփոխականների փոխադարձ ազդեցությունները միմյանց վրա, որը առավել ակնհայտ կդարձնի սթրեսային իրավիճակների առաջացումը,
- Մեկ ինդեքսի մեջ ներառել տնտեսության տարբեր հատվածները արտացոլող ցուցանիշներ,
- Ստացված մոդելի օգնությամբ մշտապես գնահատել չափատող վարկեր՝ ցուցանիշը, որը կարելի է համարել սիստեմիկ ռիսկի նյութականացված մեծություն:

Հիմնվելով Չեխիայի բանկի փորձի վրա՝ կատարվել է ֆինանսական ցիկլի ինդեքսի հաշվարկ ՀՀ համար՝ հիմնվելով եռամսյակային թվային շարքերի վրա: Վերջինիս մեջ ներառվող ցուցանիշները ընտրվել են հաշվի առնելով նրանց հասանելիությունը և ենթադրյալ ֆինանսական ցիկլի վրա հնարավոր ազդեցությունը:

1,2. Կազմակերպություններին /տնային տնտեսություններին/ տրված նոր վարկերի փոփոխություն: Բազմաթիվ ուսումնասիրություններ ցույց են տվել³, որ վարկերի՝ տնտեսական հիմնարարներին անհամապատասխան աճը ապագայում սպասվող ճգնաժամերի նախապայման կարող է հանդիսանալ:

3. Փոխարժեքի փոփոխություն, սեզ. հարթ: Փոխարժեքի աճը կարող է վտանգել արտարժույթային վարկերի վերադարձելիությունը մի կողմից, մյուս կողմից բացասաբար ազդել ստացվող տրանսֆերտների ծավալի վրա:

4. REP: Անշարժ գույքի գների աճը սովորաբար վկայում է տնտեսական աճի մասին, սակայն շատ դեպքերում այն ֆինանսական փուլիկների ազդանշան է:

5. Տրանսֆերտներ, սեզ. հարթ: Տրանսֆերտների աճը կարող է նպաստել վարկերի նվազմանը, և ֆին. կայունության աճին: Մյուս կողմից, տրանսֆերտների աճը կարող է պայմանավորված լինել ժամանակավոր արտագնա աշխատանքի արդյունքում հայրենիք ուղարկված դրամական միջոցներով: Վերջին դեպքը առավելապես կապված է վատացող սոցիալ-տնտեսական պայմանների հետ:

6,7 Ֆիզ. /իրավ./ անձանց վարկերի և ավանդների տոկոս. սփրեդ, սեզ. հարթ: Վարկերի և ավանդների տոկոսադրույքների տարբերության աճը կարող է վկայել այն մասին, որ ֆինանսական կազմակերպությունները դրսից ավելի էժան ֆինանսավորում են ստանում, իսկ բնակչությունը աղքատ է և պատրաստ է նույնիսկ բարձր տոկոսադրույքներով վարկերին: Այս իրավիճակը կարող է ֆինանսական ցիկլի նախապայման հանդիսանալ:

8. Վարկեր/ՅՆԱ ճեղքվածք: Հիմնականում նախաձեռնաժամային ժամանակահատվածը աչքի է ընկնում վարկերի աճով, ինչը կարող է ծառայել որպես ազդանշան ճգնաժամերը ճանաչելու համար:

Ցուցանիշների ընտրությունից հետո հաջորդ փուլում վերջիններս ենթարկվել են սեզոնային հարթեցման (ըստ անհրաժեշտության), ապա ստանդարտացվել են՝ բերվելով (0,1) չափողականության՝ հետևյալ բանաձևի օգնությամբ՝ $I_{ij} = \frac{X_{ij} - \min_i\{X_{ij}\}}{\text{range}X_j}$:

Ցուցանիշների միջև կոռելյացիաները հաշվարկվել են՝ հիմնվելով Չեխիայի բանկի օրինակի վրա՝ օգտվելով EWMA եղանակից:

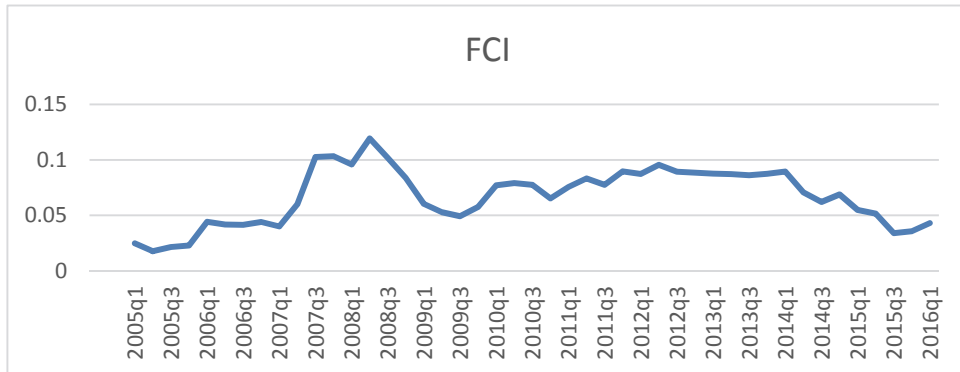
Ազդեցազուտ կշիռների հաշվարկը սկզբնապես կատարվել է գլխավոր բաղադրատարրերի եղանակով, սակայն արդյունքները առավել նշանակալի են դարձել հավասարաչափ կշիռների կիրառման ժամանակ:

Վերջնական ինդեքսը ստացվել է ցուցանիշների և նրանց կոռելյացիաների մատրիցների արտադրյալի արդյունքում:

³ BORIO, C., DREHMANN, M. (2009): Assessing the Risk of Banking Crises – Revisited, BIS Quarterly Review, Bank for International Settlements, March 2009.

Ինչպես տեսնում ենք, ֆինանսական ցիկլի ինդիկատորի տրենդը իր առավելագույն արժեքը ստացել է 2008թ., որից հետո անկում է ապրել՝ հետագայում փոքր-ինչ բարելավվելով:

ՀՀ ֆինանսական ցիկլի ինդիկատորը

Մակրոպրոդուկտային կարգավորման տեսանկյունից այս ինդեքսի հիմնական դերակատարումներից մեկը կարող է դառնալ հակացիկլիկ բուֆերի համար ֆինանսական ցիկլի մոտարկված տարբերակի կառուցումը⁴, ինչը առավել լավ կարող է ներկայացնել ֆինանսական համակարգի տատանումները, քան որևէ մակրոտնտեսական ցուցանիշ առանձին վերցված:

ՖՑԻ-ն կարող է օգտագործվել տնտեսության մեջ առկա ռիսկի գնատաման համար: Բայց նախևառաջ անհրաժեշտ է պարզել՝ արդյոք այն ճիշտ ազդանշան է տալիս ֆինանսական համակարգում առկա վարկային ռիսկի վերաբերյալ: Այդ նպատակով ներկայացված է մի պարզ մոդել, որը ցույց է տալիս ինդեքսի և չափսատող վարկերի (որպես ռիսկերի կյուրականացման ցուցանիշի) միջև առկա կապվածությունը:

$$Materialisation_t = \beta_0 + \beta_1 FCI_{t-6} + u_t$$

Ստացված արդյունքները ցույց են տալիս, որ Հայաստանում գոյություն ունի կապ չափսատող վարկերի և 6 լազ առաջ ֆինանսական ցիկլի ինդիկատորի միջև: Ստացված արդյունքները հնարավորություն են տալիս 6 եռամսյակ առաջ կանխատեսել չափսատող վարկերի մակարդակի փոփոխությունները: Այնուամենայնիվ ստացված արդյունքները պետք է օգտագործվեն զգուշությամբ, քանի որ այս մոդելը փորձարկվել է առաջիմ միայն մեկ ցիկլի առկայության պարագայում:

Ստացված արդյունքները ներկայացված են ստորև:

Ռեգրեսիոն մոդելի արդյունքները

SUMMARY OUTPUT						
Regression Statistics						
Multiple R	0.7132					
R Square	0.5086					
Adj R Square	0.4922					
Standard Error	0.0127					
Observations	32					
ANOVA						
	df	SS	MS	F	Sig F	
Regression	1	0.0050	0.0050	31.0522	0.0000	
Residual	30	0.0049	0.0002			
Total	31	0.0099				
	Coef.	St. Error	t Stat	P-value	Lower 95%	Upper 95%
Intercept	0.0150	0.0061	2.4659	0.0196	0.0026	0.0275
FCI(t-6)	0.4655	0.0835	5.5724	0.0000	0.2949	0.6360

Ներկայացվել է 14.02.2018թ.
Ընդունվել է տպագրության 28.02.2018թ.

⁴ GERŠL, A., SEIDLER, J. (2011): Credit Growth and Capital Buffers: Empirical Evidence from Central and Eastern European Countries, CNB Research and Policy Note 2/2011.